

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תפ, פרשת תזריע-החודש, תשפ"ב

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

והטעם מבואר בסמ"ע (שם, ס"ק ג) וז"ל "ואפילו לא נתן אלא מקצת הדמים. פירושו, אפילו אם רוצה לחזור מהמותר, מה שלא קיבל דמים נגדו. והיינו טעמא, דכבר נתבאר סימן קץ [סעיף י] דבקרקע קונה במקצת הכל כשאינו עייל ונפיק אזווי, עיין שם, וגם לענין מי שפרע במטלטלין הדין כן, וכמו שכתב הטור והמחבר בסימן קץ [טור סעיף י"ט ומחבר] סעיף יז ע"ש, ועיין פרישה וברוכי משה [סעיף ב']" עכ"ל. הנה נתבאר דאפילו מקצת דמים יש בהם מי שפרע.

העולה מזה: מי שנתן דמים לקנות מטלטלין, אפילו מקצת דמים, וחוזר בו, מקבל מי שפרע אפילו אם רוצה לחזור משווי המטלטלין שלא נתן עליהם דמים, דמקצת דמים קונה לענין מי שפרע את כל המקח.

שינוי שער בדין מחוסר אמנה

והנה כשאנו עושה קנין, רק אומר דברים בלבד וחוזר בו אין בו מי שפרע, אבל יש בו משום מחוסר אמנה, כמו שכתב הרמ"א בחושן משפט (רד סעיף יא) וז"ל "הגה: אף על פי שבדברים בלא מעות יכול לחזור בו ואין צריך לקבל עליו מי שפרע, מכל מקום, ראוי לאדם לעמוד כדיבורו אף על פי שלא עשה שום קנין, רק דברים בעלמא, וכל החוזר בו, בין לוקח בין מוכר אין רוח חכמים נוחה הימנו" ע"כ. ואף על פי כן כתב הרמ"א, שאם נשתנה השער יש מחלוקת אם יש בו משום מחוסר אמנה, וז"ל (שם) "והני מילי בחד תרעא, אבל בתרי תרעי אין זה ממחוסרי אמנה כו', ויש אומרים דאפילו בתרי תרעי אסור לחזור, ואם חזר בו יש בו משום מחוסר אמנה (נימוקי יוסף פרק הזהב, והמגיד פרק ו' דמכירה, ובית יוסף בשם תוספות ורבינו ירוחם נ"ט ח"ד), וכן נראה עיקר" עכ"ל.

הנה נתבאר, שאם לא עשה קנין, אסור לחזור בו מטעם מחוסר אמנה, ואם נשתנה השער, ובגלל זה רוצה לחזור בו, יש מחלוקת הפוסקים אם יש בו משום מחוסר אמנה, ופסק הרמ"א שהעיקר לדינא, שאפילו נשתנה השער יש משום מחוסר אמנה.

העולה מזה: אם לא עשה קנין, אסור לחזור בו מטעם מחוסר אמנה, ואם נשתנה השער, ובגלל זה רוצה לחזור בו, יש מחלוקת הפוסקים אם יש בו משום מחוסר אמנה, ופסק הרמ"א שהעיקר לדינא, שאפילו נשתנה השער יש משום מחוסר אמנה.

חתם על חוזה לחתונה, ולאחר מכן בעל האולם העלה את מחיר המנות

ובו יבואר: א. מתי יש דין מי שפרע. ב. נתן מקצת מעות ורוצה לחזור ממה שלא נתן מעות, האם יש מי שפרע. ג. האם יש דין מחוסר אמנה בנשתנה השער. ד. האם יש מי שפרע בנשתנה השער. ה. מדוע אין מטלטלין נקנין בשטר. ו. האם יש מי שפרע בקונה מטלטלין בשטר. ז. שטר של ערכאות, האם קונים בו. ח. האם יש קנין סיטומתא, בחוזה הנהוג היום.

הנידון

"הזמנתי אולם לחתונת בני. מחיר החתונה מחולק לשנים, ארבעת אלפים שקלים עולה שכירות האולם, ומלבד זאת חמישים שקלים למנה. שבוע שעבר קבלתי מכתב מהנהלת האולם, שהיות ומחיר מצרכי מזון ושאר דברים עלו מאוד, הם נאלצים להעלות את המחיר לחמישים וחמש שקל למנה. האם אפשר לשנות מחיר לאחר חתימת חוזה, ותשלום דמי קדימה?"

תשובה

לאחר תשלום דמי קדימה לבד, אפשר לחזור מהמקח, כי כסף אינו קונה, אבל יש מי שפרע למי שחוזר בו. אבל לאחר חתימה על הסכם חוזה הזמנת האוכל אי אפשר לחזור, כי הוא קנין סיטומתא, ומנהג העולם שזה קנין גמור.

ביאור התשובה

מי שפרע במקצת דמים

בתחלה נבאר מה הדין אם רק נתנו דמי קדימה. והנה מבואר בשלחן ערוך שמטלטלין אינן נקנים בכסף, אבל כל החוזר בו מקבל מי שפרע, ואפילו רוצה לחזור בו רק נגד המטלטלין שלא נתן עליהם דמים, גם חייב מי שפרע. דו"ל המחבר (חושן משפט רד, א) "מי שנתן דמים ולא משך המטלטלים, אף על פי שלא נקנו לו המטלטלים כמו שנתבאר, כל החוזר בו, בין לוקח בין מוכר, לא עשה מעשה ישראל וחייב לקבל מי שפרע; ואפילו לא נתן אלא מקצת הדמים" ע"כ. והמקור שאפילו מקצת דמים יש מי שפרע על הכל, מבואר בביאור הגר"א, שהוא מהירושלמי.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

שינוי שער בדין מי שפרע

והשתא יש לחקור האם שינוי שער פוטר גם ממי שפרע לפי חד מאן דאמר. אבל באמת הוא דבר פשוט בהרבה מקומות, ששינוי שער אינו פוטר ממי שפרע, וכן פסק הפתחי חושן וז"ל (חלק ח קניינים, הערות פרק ב, הערה לה) וז"ל "ופשוט, שאף אם נשתנה השער ולכן רוצה לחזור, שאין זה פוטר ממי שפרע. כמבואר בגמרא ובפוסקים בכמה מקומות" עכ"ל. הנה מבואר שאפילו נשתנה השער יש דין מי שפרע על כל מה שקנה, אפילו נתן רק מקצת מעות.

העולה מזה: אפילו נשתנה השער יש דין מי שפרע על כל מה שקנה, אפילו נתן רק מקצת מעות

אם מטלטלין נקנין בשטר.

עוד יש לבאר, האם מטלטלין נקנין בשטר. והנה הרשב"א בתשובה (שו"ת הרשב"א חלק א סימן תתצז) כתב וז"ל "מטלטלין נקנין בין באגב בין בחליפין בין בשאר הקנאות, במשיכה והגבהה וכיוצא בהן, זולתי בשטר לבר שאין נקנין, וכדאמרינן בהמוכר את הספינה" עכ"ל.

ומה שמביא ראיה מפרק הספינה, הוא בבבא בתרא (עו, א) וז"ל "שטר לספינה למה לי, מטלטלי היא" ע"כ, והרשב"א בחידושו שם, כתב טעם נפלא מדוע מטלטלין אין נקנין בשטר, וז"ל "שטר למטלטלין לא מהני ולא מידי, ולא מיקנו בשטרא, דאין שטר אלא לדבר שיכול לסיימו בשטר, כגון קרקע, ואי נמי עבדים שהן ניכרים בעצמן ויכול אדם לסיימן ולהפרידן מתוך השטר מקרקע אחר או מעבד אחר, אבל המטלטלין אינן מסויימין שיכול לסיימן בשטר ולפיכך אין קנייתן בשטר" עכ"ל. [ולהלן מובא עוד טעם של רש"י].

ובכנסת הגדולה (חושן משפט קצח, הגהות טור, א) מביא עוד הרבה מראי מקומות שאין מטלטלין נקנין בשטר וז"ל "דבר תורה מעות קונות במטלטלין וכו'. נ"ב: מטלטלין אינן ניקנין בשטר. הרשב"א ז"ל בתשובה ח"א סימן תתצ"א, הרב המגיד ז"ל פרק ה' מהלכות זכייה ומתנה, הריב"ל סימן ל"ג, מהר"ם מטראני ז"ל חלק ב' סימן רי"ג, מהריב"ל ס"א סי' ס"ב, הרשד"ם חלק א"ה סימן קמ"ד וחלק חושן משפט סי' ש"ד ושי"א, משפטי שמואל סימן ק"ג, מהר"ם אלשיך ז"ל סימן ל"ט, מהרש"ך חלק א' סימן ר"ד וחלק ב' סימן קי"ו, הרמ"ע מפאנו סי' נ"ד וק"ג משפט צדק חלק ב' סימן י"ז ד"נ ע"א אחי הרב בתשובה סימן ס"ב" עכ"ל. הנה מבואר שאין מטלטלין נקנין בשטר.

העולה מזה: מטלטלין אין נקנין בשטר, כיון שאי אפשר לסיים בשטר איזה מטלטלין הן, לכן אין קנייתן בשטר.

האם יש מי שפרע בקנין מטלטלין בשטר

עוד יש לבאר, האם יש מי שפרע בקנין מטלטלין בשטר, האם גרע מקנין כסף. והנה בשו"ת מהרש"ם חלק ג סימן רעו כתב וז"ל "ואם כן כיון דבדינינו אין בקנין שטר לגבי מטלטלין שום חלות קנין, ואפילו למי שפרע לא מהני כלל כמו שכתב רש"י בבא קמא עט ריש עמוד ב ד"ה שכירות וכו'" עכ"ל. מבואר שאין מי שפרע לקנין שטר במטלטלין.

והמקור שהביא הוא עוד מקור שאין מטלטלין נקנין בשטר, דז"ל הגמרא בבבא קמא (עט, א) "תניא נמי הכי כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות כך תיקנו משיכה בשומרינן, וכשם שהקרקע נקנית בכסף בשטר ובחזקה, כך שכירות נקנית בכסף בשטר ובחזקה. שכירות דמאי, אילימא שכירות דמטלטלין, מטלטלי בני שטרא נינהו, אמר רב חסדא שכירות דקרקע" ע"כ, ופירש רש"י "שכירות דמטלטלי - שהשכיר לו כליו: בני שטרא נינהו - בתמיה, הא לא מקנו מטלטלין אלא במשיכה, כדאמרינן בקדושין (דף כו). ונהי נמי דמקנו בכספא לענין קבולי מי שפרע, מיהו בשטר לא מיקנו מידי, דדברים בעלמא נינהו כדאמרינן בהזהב (כ"מ דף מט) דברים אין בהם משום מחוסרי אמנה" עכ"ל.

הנה מבואר שאין מי שפרע על קנין שטר במטלטלין, ורש"י גם נתן לזה טעם, שהוא קנין דברים, והבנת דבריו נראה הוא על פי מה שכתב הרשב"א לעיל, שכיון שאי אפשר לסיים בשטר את הדבר הנקנה, לכן הוא קנין דברים. [ומה שפירש רש"י שבדברים אין מחוסר אמנה, כבר עמד בזה בשו"ת מהרש"ם שם]. הנה נתבאר שאין מטלטלין נקנין בשטר אפילו לא לענין מי שפרע.

העולה מזה: אין מטלטלין נקנין בשטר, אפילו לא לענין מי שפרע. ששטר למטלטלין הוא כקנין דברים בלבד.

האם חוזה הוי קנין סיטומתא

ואף על פי שנתבאר, שמטלטלין אין נקנין בשטר אפילו לא למי שפרע, מכל מקום יש לברר האם חוזה שמקובל לחתום עליו בהזמנת אולם, הוי קנין סיטומתא. דהרי במנהג המדינה חוזה זה יש לו תוקף בערכאות, ועל פי חוק המדינה אף צד אינו יכול לחזור בו לאחר חתימה על טופס הזמנה של חתונה.

ובכנסת הגדולה (הגהות טור חושן משפט סימן קצח, ג) כתב, וז"ל "נהגו לקנות מטלטלין בשטר ערכאות של גוים הולכין אחריו. הרדב"ז ז"ל חלק ב' סימן רפ"ז, וכל שכן אם נהגו להקנותם בשטר שלנו" עכ"ל כנסת הגדולה. מבואר שאם נהגו לקנות בשטר מטלטלין

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

לחזור משווי המטלטלין שלא נתן עליהם דמים, דמקצת דמים קונה לענין מי שפרע את כל המקת.

ב. אם לא עשה קנין, אסור לחזור בו מטעם מחוסר אמנה, ואם נשתנה השער, ובגלל זה רוצה לחזור בו, יש מחלוקת הפוסקים אם יש בו משום מחוסר אמנה, ופסק הרמ"א שהעיקר לדינא, שאפילו נשתנה השער יש משום מחוסר אמנה.

ג. אפילו נשתנה השער יש דין מי שפרע על כל מה שקנה, אפילו נתן רק מקצת מעות

ד. מטלטלין אין נקנין בשטר, כיון שאי אפשר לסיים בשטר איזה מטלטלין הן, לכן אין קנייתן בשטר.

ה. אין מטלטלין נקנין בשטר, אפילו לא לענין מי שפרע. ששטר למטלטלין הוא כקנין דברים בלבד.

ו. אף על פי שמטלטלין אין נקנין בשטר, אפילו לא למי שפרע, מכל מקום חתימה על חוזה שמקובל לחתום עליו בהזמנת אולם, הוא קנין סיטומתא, דהרי במנהג המדינה חוזה זה יש לו תוקף בערכאות, ועל פי חוק המדינה אף צד אינו יכול לחזור בו לאחר חתימה על טופס הזמנה של חתונה.

ז. מי שחתם חוזה עם אולם, ועלו המחירים של המוצרים, אין האולם יכול לעלות את המחיר לאחר חתימה על החוזה, מדין קנין סיטומתא.

יש לו קנין מדין סיטומתא. וכן כתב בשו"ת דברי מלכיאל (חלק ד סימן קלט) וז"ל "אכן לדעתי נקנה בכסף, ובהכתב שעשו ביניהם דהוי סיטומתא. כי המנהג כעת שקונים אף מטלטלים בשטר" עכ"ל. וכן כתב בפתחי חושן (חלק ח קניינים, פרק ד, הערה ג) וז"ל "ועי"ש [בכנסת הגדולה הנ"ל] לענין שטר בערכאות, ומשמע מדבריו שם שבמקום מנהג קונה מדין סיטומתא" עכ"ל.

ונראה לעניות דעתי בזה, דאפילו אם נמצא מי שסובר שקנין שטר אינו קונה במטלטלין אפילו לא בחוזה, מכל מקום בהזמנה של אולם, שהם דברים המצויים ושכיחים מאוד, ורגילים בזה, בודאי שזה נכלל בכלל תקנה גדולה, יש לעשות שיהיה קנין גמור על ידי חתימה של קבלת הזמנה כפי שמקובל בכל מקום.

העולה מזה: אף על פי שמטלטלין אין נקנין בשטר, אפילו לא למי שפרע, מכל מקום חתימה על חוזה שמקובל לחתום עליו בהזמנת אולם, הוא קנין סיטומתא, דהרי במנהג המדינה חוזה זה יש לו תוקף בערכאות, ועל פי חוק המדינה אף צד אינו יכול לחזור בו לאחר חתימה על טופס הזמנה של חתונה.

נידון דידן

לאור המבואר, מי שחתם חוזה עם אולם, ועלו המחירים של המוצרים, אין האולם יכול לעלות את המחיר לאחר חתימה על החוזה, מדין קנין סיטומתא.

דינים העולים:

א. מי שנתן דמים לקנות מטלטלין, אפילו מקצת דמים, וחוזר בו, מקבל מי שפרע אפילו אם רוצה

